

Doğuş Üniversitesi Dergisi, 7 (1) 2006, 72-85

TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ (AB) İLİŞKİLERİ SÜRECİNDE KAMUOYUNUN TUTUMU VE DEĞERLENDİRİLMESİ

***THE ATTITUDE OF PUBLIC OPINION AND THE EVOLUTION PROCESS
OF TURKEY AND THE EUROPE UNION (EU) RELATIONSHIPS***

Ertuğrul GÜREŞCİ

Atatürk Üniversitesi, İspir Hamza Polat MYO

ÖZET : Son yıllarda Türkiye-AB ilişkileri kamuoyunda sıkça tartışılmaktadır. İlişkilerin sürecine paralel olarak bu tartışmalar bazen olumlu bazen de olumsuz yönde olmaktadır. Kamuoyunun konu ile ilgisi bazı dönemler de yoğunlaşmış ve gündemde yer almıştır. Bu dönemler; 1963 yılında taraflar arasında imzalanan Ankara Antlaşması ve sonraki dönem, 1987 yılındaki Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) tam üyelik müracaatı, 1995 yılında taraflar arasında imzalanan Gümrük Birliği (GB), 1999 yılında Türkiye'nin tam aday ülke konumuna getirildiği Helsinki Zirvesi'dir. Türkiye'nin 2004'te tam üyelik müzakereleri için bir tarih alması, 2005 Ekim'inde tam üyelik müzakerelerine başlaması ve sonrası kamuoyu için yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Bu dönemlerde kamuoyunda yer alan Türkiye-AB ilişkileri günümüzde gelişen kitle iletişim araçları ile daha fazla tartışılmakta ve hemen her kesimin ilgisini çekmektedir. Son günlerde Kıbrıs sorunu, ermeni soykırımı iddiaları, ana dilde eğitim ve yayın hakkı gibi bazı konular AB ile ilişkiler paralelinde Türkiye gündeminden hiç düşmemektedir.

Anahtar kelimeler: *Avrupa Birliği(AB), kamuoyu, tam üyelik müzakereleri.*

ABSTRACT : *Turkey and EU relationships have been discussed in public opinion recently. These discussion have been sometimes antagonist and sometimes constructive according to the process of the relationships. The interest of public opinion in this subject has been intensive in particular times and put on the agenda. These particular times; Ankara Pact, signed in 1963, and afterwards, the application of Turkey for membership to Europe Economic Community (EEC) in 1987, Custom Union (CU), signed in 1995, and Helsinki Submit, where Turkey has become a candidate country for EU full membership. For Turkey is began a form new why are the full candidate of Turkey to EU in 2004 and the full membership consultation of Turkey to EU in 2005. The relationships between Turkey and EU in public opinion in these periods discussed more and attract the interest of all public now. At last days, as some matters that Cyprus problem, assertions for Armenia genocide, primitive language education and publication right has been put on agenda of Turkey.*

Key words: *Europe Union (EU), public opinion, full membership consultation.*

Giriş

Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler Türkiye'nin 1959 yılında, o dönemki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) müracaatı ile başlamış ve taraflar arasında 1963 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile bir ortaklık kurulmuştur. Türkiye'nin Topluluğa katılımı, Hazırlık Dönemi (1964–1973), Geçiş Dönemi

(1973–1995) ve Son Dönem (1995-?) olmak üzere üç aşamada öngörülmüştür (Ayyıldız vd, 1997: 83- 89).

Taraflar arasında ki ilişkiler 1999 yılında, Türkiye'nin tam aday ülke statüsüne alınması, 2004 yılında tam üyelik müzakereleri için bir tarihin alınması ve Ekim 2005'te başlayan tam üyelik müzakereleri ile yeni ivmeler kazanmıştır. Tarama süreci sonunda 2006'da resmen başlayacak müzakereler için özellikle Türkiye'nin tarım konusunda zorlanabileceği ifade edilmektedir.

Türkiye-AB ilişkilerinin gelişim sürecine paralel olarak, kamuoyunun konu ile ilgili tutumu da zaman zaman değişmiş ve basın-yayın kuruluşlarının da etkisiyle yönlendirilmiştir. Türkiye ile AB ilişkilerinin ilk dönemlerinde güçlü merkezin karşısındaki sivil güçler konuyu yeterince kavrayamadığı için hükümeti etkileyebilecek güçte olduklarını söylemek oldukça zor bir yaklaşımdır. Nitekim birçok gazete o dönemde Türkiye'nin Topluluğa başvurusunu, tam üye olmuşçasına manşetlerine taşımışlardır (Bozkurt, 2001: 304). Bu tavır bir nebze Yunanistan karşısında alınan bir zafermiş gibi yorumlanmıştır.

Daha sonraki dönemlerde bu izlenim pek fazla değişmemiş, kamuoyunda genellikle eksik bilgilendirme ile ya çok iyimser, ya da çok kötümser bir hava estirilmiştir. Ancak 1987 yılında Türkiye'nin Topluluğa tam üyelik müracaatı ve daha sonra dünyada ve Türkiye'deki gelişmeler, kitle iletişim araçlarının da etkisiyle kamuoyu yeniden şekillenmeye başlamıştır. 1990'ların başında özel TV ve radyoların kurulması ile Türkiye AB ilişkilerinin tartışma alanı çok geniş bir alana yayınlanmaya başlamıştır. 2004 yılında Türkiye'nin tam üyelik müzakereleri için bir tarih alması ve Ekim 2005'te müzakerelere başlaması sırasında özel radyo ve TV'ler çok etkin bir şekilde konuyu kamuoyunun gündemine taşımış ve yayın akışını büyük ölçüde bu konuya yönlendirmiştir.

Özellikle 6 Mart 1995 yılında taraflar arasında imzalanan Gümrük Birliği (GB) ve daha sonra 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin diğer 12 aday ülke ile birlikte AB'ye tam aday ülke konumuna getirilmesi Türkiye-AB ilişkileri açısından oldukça önemli bir sürecin başlangıcı olmuştur. GB öncesi, Türkiye gündeminde öylesine bir hava estirilmiştir ki, Türkiye'deki birçok kesim, AB'den büyük beklentiler içerisine girmiştir. Ancak konunun uzmanları GB'nin başta Türkiye ekonomisi olmak üzere bir çok alanda olumsuz etkilerinin olabileceği ve Türk halkının AB'den beklentilerinin giderilemeyeceği gerçeğini ortaya koymuştur (Manisalı, 1998: 5-10).

GB sonrası yaşanan gelişmeler, Türk halkının AB'den beklentilerinin yavaş yavaş azalmaya başladığı ve estirilen olumlu havanın kendi yaşantısına pek fazla yansımadağı gerçeğine kavuşmuştur. Ancak bunlara rağmen, gelişen kitle iletişim araçlarıyla halkın AB'ye olan ilgisi artmaya başlamış ve Türkiye-AB ilişkileri yalnız Ankara'dan değil artık kamuoyundan gelen seslerin de dikkate alındığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Halkın AB ile Türkiye ilişkilerine olan bu ilgisi yeni bir kamuoyunun da oluşmasına neden olmuş, başta sivil toplum örgütleri olmak üzere toplumun birçok kesimi konu ile ilgili düşüncelerini ifade etmeye başlamıştır. Bu dönemden günümüze kadar geçen süre içerisinde Türk halkının AB ile ilgili görüşleri sık sık sorulmaya başlanmış ve çeşitli yazılı ve görsel basın yoluyla bu durum kamuoyuna yansıtılmıştır.

Benzer değerlendirmeler 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi sonucunda da yapılmış ve Türk halkının AB'ye tam üye olabileceği yönündeki halkın beklentileri yeniden artmaya başlamıştır. Bazı bakanlıkların bünyesinde AB ile ilgili gerekli birimler oluşturulmuş, üniversitelerde AB ile ilgili araştırma enstitüleri ve dokümantasyon merkezleri kurulmuş ve konu akademik bir ortamda daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Böylece AB meselesi Türkiye'de en önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur.

Tarama süreci ile birlikte AB ile müzakerelere başlayan Türkiye'nin işinin bundan sonra daha da zor olacağı görülmektedir. Kamuoyu bu konuyla bundan sonra daha da fazla ilgileneceği şimdiden görülmektedir.

1. Türkiye'de AB İle İlişkilerde Kamuoyu Oluşmasında ki Etkili Faktörler

Türkiye'de kamuoyunun oluşması her zaman bir takım güçlerin etkisinde olmuştur. Bu güçlerin çıkar ilişkileri bazen bir çok konuda olduğu gibi AB hakkında da spekülatif değerlendirmelere maruz kalmıştır.

Ülkemizde AB ile olan ilişkiler bir devlet politikası olmasının yanı sıra toplumun beklentilerini içermesi açısından resmi veya gayri resmi olarak değerlendirmelere tabi tutulmaktadır. Bu değerlendirmelerin etkilendiği faktörler aşağıda ki gibi sıralanabilir (Andaç; 2004: 99-104).

1. Yasama: TBMM tarafından kullanılan bu yetki çerçevesinde gerekli bazı anayasal düzenlemeler, çıkarılan kanunlar ve diğer hukuki düzenlemeler AB'ye uyum paralelinde hazırlanmaktadır. Yürürlüğe giren yasal düzenlemelerin etkilediği meslek grupları, sivil toplum örgütler ve toplumun diğer kesimleri bu yasaların AB ile ilişkiler sürecinde olduğu farkına varmakta ve çeşitli değerlendirmeler yapılmaktadır. Kimileri çıkar çatışmalarından dolayı bu uygulamaları eleştirmekte, kimileri ise demokratikleşme, insan hakları ve ekonomik özgürlükler bakımından olumlu bulmaktadır. Malların ve kişilerin serbest dolaşımı, şirketler hukuku, balıkçılık, tarım, istatistik vb konularda 2003, 2004 ve 2005 yılında onlarca yasal düzenlemeler yapılmış ve bu düzenlemelerin muhatabı olan kesimlerin olumlu ya da olumsuz tepkisini çekmiştir (Ülger; 2003: 171-222). Ayrıca; Türk Ceza Kanunu (TCK) ve Terörle Mücadele Kanununda yapılan değişiklikler gibi bazı düzenlemeler ülkemizde bazı kesimleri rahatsız ederken bazılarının ise memnuniyetini kazanmıştır.

2. Yürütme: 1982 Anayasası'na göre ülkemizde yürütme organının başı cumhurbaşkanı ve bakanlar kuruludur. Türkiye'nin 1959'da o dönemki adıyla AET'ye tam üyelik müracaatından günümüze kadar geçen süre zarfında bütün hükümetlerin dış politikadaki öncelikli hedeflerinden birisi de Türkiye'yi AB'ye tam üye yapmak olmuştur. Hükümetlerin bu konuda takındıkları tavır yer yer basına yansımış ve kamuoyu görüşlerini bu çerçevede defalarca bildirmiştir. Ancak hükümetlerin dış politikada AB ile ilgili konularda Yunanistan, Kıbrıs meselesi ve diğer dengeleri gözeterak takındığı tavra son zamanlarda sivil inisiyatiften gelen demokratikleşme, insan hakları ve ekonomik refahın arttırılması gibi yeni argümanlar eklenmiştir. Yani Hükümet merkezli AB politikası yerini yavaş yavaş halk eksenli taleplerin ön planda aldığı politikalara bırakmıştır.

3. Yargı: Bağımsız mahkemelerce yürütülen yargılama işi AB çevrelerince sürekli olarak Türkiye'ye yapılan eleştirilerin odağında olmuştur. Ancak yargılamayla ilgili

usul ve esasların demokratikleşmesi kamuoyunda memnuniyetle karşılanmışken, Orhan Pamuk Davası'nda olduğu gibi bazı kişisel yargılama sürecine AB'nin bakış açısı büyük bir kesim tarafından eleştirilmiştir.

4. Basın: Demokratik ülkelerde özgür basın dördüncü kuvvet olarak algılanmaktadır. Yazılı ve görsel basın yolu ile AB ve Türkiye ile olan ilişkileri her zaman halkın gündemine taşınmaktadır. 14-20 Kasım 2005 verilerine göre Türkiye'de toplam **4.910.091** adet gazete satılmıştır (<http://medya.haber7.com/haber>). Bu gazetelerin hemen hepsinde AB ile ilgili olarak ya bir manşet ya bir köşe yazısı bulunmaktadır. Bunlara dergiler, radyo, TV ve interneti de katarsak milyonlarca insan her gün Türkiye'nin AB karşısındaki duruşunu ve AB'nin tavrını yakından takip etmektedir. Bu güç öylesine etkili olmaktadır ki bazen yasama, yürütme hatta yargıyı bile etkilediği ifade edilmektedir.

5. AB'nin Türkiye'ye Karşı Tavrı: AB Türkiye'ye karşı her zaman çeşitli çekinceler ile yaklaşmıştır. Bunların başında nüfus, demokratik statü ve sektörel bazdaki çekinceler gelmektedir. Güreşçi (2005: 1415-1421) tarım konusunda AB'nin ciddi endişeleri olduğunu ifade etmiştir. Türk kamuoyu AB'nin Türkiye'ye karşı bir önyargıya sahip olduğunu birçok platformlarda dile getirmeye çalışmıştır. AB'nin resmi organlarının dışında Birlik üyesi ülkelerin siyasi yetkililerin Türkiye hakkında yapmış olduğu açıklamalar çoğu kez toplum tarafından kaygıyla karşılanmaktadır. Şimdiki Almanya başbakanı Bayan Angela Merker'in Türkiye için öne sürdüğü imtiyazlık ortaklık gibi.

Türk kamuoyu Türkiye İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) gibi bazı sivil toplum örgütlerinin yoğun faaliyetleri ile de yoğun bir şekilde gündemde tutulmaya çalışılmaktadır.

2. Kamuoyunda Türkiye-AB İlişkileri

Türk toplumunda Tanzimat ile başlayan batılılaşma hareketi, Atatürk'ün çerçevesini çizdiği şekil içerisinde, Cumhuriyetin de kabul ettiği ilkelerden birisi olmuştur (Karluk, 1998: 365). Bu ilke daha çok muasır medeniyetle özdeşleşmiş ve Türkiye'nin yönünü batıya çevirtmiştir.

Türkiye'nin AET'ye Yunanistan'dan sonra ikinci olarak ortak üye başvurusunun, tam olarak Türk halkının bir isteği doğrultusunda olduğunu söylemek pek doğru bir yaklaşım değildir. Bazı ekonomik ve siyasi nedenlerden dolayı dönemin hükümeti böyle bir başvuruyu yapmıştır. Ancak başvurunun nedenlerinden en önemlilerinden birisi de Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin geçmişi ve geleceği ile ilgili beklentileridir. Dönemin Dışişleri Bakanı'nın "Yunanistan kendisini içi boş bir havuza atsa bile onu yalnız bırakmaya gelmez, tereddüt etmeden sizde atlayacaksınız." sözü bunu doğrular niteliktedir (Karluk, 1998: 367).

Kısaca özetlemek gerekirse Türk kamuoyunun AET ile ilgili görüşleri ilk olarak; Tanzimat ile başlayan batılılaşma süreci ve Türkiye'nin Yunanistan ile olan ilişkilerinden etkilenmiştir. Devletin batı ile ilgili geleneksel politikaları sonraki dönemlerde oluşan kamuoyunun şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Ancak demokratik kültürün gelişmesi ile kamuoyu, devletin resmi ideolojisi paralelinde ki tavrını bir kenara bırakıp yeniden yapılanmaya başlamıştır.

Kamuoyunun Türkiye-AET ilişkilerine bakış açısı bazı dönemler de farklılık göstermiştir. Bu farklılıklar ilişkilerin seyrinden etkilenerek gelişmiş ve daha da netleşmiştir. Bahsedilen dönemler, GB'ye kadar olan ve daha sonraki dönem diye iki ana grupta ele alınıp değerlendirilebilir. Böyle bir tercihin en önemli nedeni GB

öncesi Türkiye’de estirilen havanın beklentilerle yüklü olduğu ancak beklentilerin sonradan azalmaya başlamasından kaynaklanmaktadır.

a. GB’ye Kadar Olan Dönemde Kamuoyunun Türkiye-AB İlişkilerine Bakışı

Türkiye ile AET arasındaki ilişkilerin ilk dönemlerinde sivil güçlerin zayıf ve bilgisiz olmaları nedeni ile Türkiye’nin Topluluğa müracaatı, bu güçler tarafından tam olarak kavranamamış, dolayısı ile hükümetleri etkileyebilecek kadar bir güce sahip olamamışlardır. Ankara Antlaşması’nın imzalandığı yıllarda basın, genellikle Türkiye-AET ilişkilerini konusunda hükümeti destekler nitelikte bir tavır sergilemiş ve konuyu adeta Topluluğun Türkiye’ye yapacağı mali yardım ile özdeşleştirmiştir. O yıllarda yazılı basın da yer alan manşetlerin bazıları şunlardır: 15 Eylül 1963 tarihli Akşam Gazetesi “Antlaşma imzalandı 6 Avrupa Ülkesi Türkiye’ye 5 yıl için 175 milyon dolar ek yardım yapacak.” ifadesini kullanırken, Cumhuriyet Gazetesi “Ortak Pazara Girdik” şeklinde bir manşet kullanmıştır (Bozkurt, 2001: 304–307).

Ancak 1970’li yıllarda kamuoyunun ilgisi sınırlı da olsa artmış, bazı akademisyen çevrelerde konu tartışılmış ve Topluluğa karşı çıkan bazı görüşler gelişmiştir. Milli Gazete ve Hergün gazeteleri gibi dönemin iki önemli yazılı basını Topluluk aleyhinde bir tutum takınmaları bunun bir göstergesidir. 14 Nisan 1987 yılında Türkiye’nin Topluluğa tam üyelik müracaatı kamuoyunun suskun olan ilgisinin yeniden canlanmasına neden olmuştur. Ancak Komisyonun görüşünün açıklanmasından sonra, alınan olumsuz cevap karşısında Türkiye’de Toplulukla ilgili beklentiler yeniden azalmaya başlamıştır (Bozkurt, 2001: 306–307).

1990’ların başlarında, Türkiye’de AB ile ilgili birçok siyasi parti, dernek, vakıf ve diğer bir çok sivil toplum örgütünün görüşleri netleşmeye başlamış ve konu artık Türk halkı tarafından da basının, siyasi yapının ve sivil toplum örgütlerinin de etkisi ile daha sık takip edilmeye başlanmıştır. Devletin yeniden yapılandırılması daha çok gündeme getirilmiş ve sürekli olarak Türkiye’nin ekonomisi ve demokrasisi AB paralelinde ele alınmaya başlanmıştır.

Özetle GB’ye kadar olan dönemde Türk kamuoyunun AB ile olan ilişkilere bakış açısı,

- 1- İlk yıllarda hükümeti destekler nitelikte olmuştur.
- 2- 1970’li yıllarda konu akademik ve siyasi platformlarda tartışılmış ve bazı karşıt görüşler oluşmuştur.
- 3- 1980’li yıllarda kamuoyu Topluluğu, Türkiye-Yunanistan ilişkiler açısından değerlendirmiştir.
- 4- 1987 yılında Türkiye’nin tam üyelik müracaatı Türkiye’de, Toplulukla ilgili beklentilerin artmasına neden olsa da, Komisyonun Türkiye’ye olumsuz cevap vermesi ile umutlar yeniden azalmaya başlamıştır.
- 5- 1990’lı yıllarda basının, siyasi partilerin ve sivil toplum örgütlerinin Topluluk hakkındaki düşünceleri iyice netleşmeye başlamış ve Türkiye’nin birçok sorunu AB ekseninde ele alınmıştır.

b. GB Sonrası Kamuoyunun Türkiye-AB İlişkilerine Bakışı

GB, Türkiye-AB ilişkileri açısından önemli bir dönüm noktasıdır. 6 Mart 1995 tarihinde imzalanan bu belge ile Türkiye-AB ilişkilerinin son dönemi başlamış olup, tam üyelik sürecinde son etaba gelinmiştir. Ancak GB, Türkiye’de o günden beri

sürekli tartışılmış ve konu üzerinde ciddi eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştirilerin ana başlıkları kısaca şu şekilde sıralanmaktadır

- 1- Türkiye tam üye olmadan GB' yi kabul eden tek ülkedir.
- 2- Türkiye ile AB arasında yeterince müzakere edilmeden kabul edilmiştir.
- 3- Roma Antlaşması'nın 9. Maddesinde "GB tüm mal alış verişini kapsar." şeklindeki ifadenin aksine tarım ürünleri GB kapsamı dışında bırakılmıştır (Çadircı, 1995: 6).
- 4- GB Belgesi, Avrupa Parlamentosu'nda (AP) kabul edildiği halde, Türk Parlamentosu'nda müzakere edilmemiştir. Gerekçe olarak, dönemin siyasi otoritesi, GB'nin bir antlaşma olmadığını, sadece Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) olduğunu ve bu yüzden de Parlamente'nin onayının gerekli olmayacağını göstermiştir. Ancak GB'nin Türkiye için, gerek siyasi gerekse ekonomik açıdan önemli olduğu düşünülürse, konunun TBMM'de görüşülmesi oldukça doğal bir süreç olacaktı (Kılınç, 2000: 220).

Yukarıda belirtilen eleştiriler çeşitli çevreler tarafından daha sık yapılmış ve konu basın yoluyla kamuoyunda uzun bir süre tartışılmış ve günümüzde yer yer bu tartışmalar devam etmektedir. Türkiye'de GB'nin içeriği ve uygulama alanının bu denli geniş kitleler tarafından yakından izlenmesinin en önemli nedeninin; GB öncesi Türkiye'de estirilen abartılı havadan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Öyle ki batılılaşmak isteyenlere batının yolu, Atatürk'ü sevenlere Atatürkçülüğün yolu, Liberalizmi isteyenlere Liberalizmin ve piyasa ekonomisinin yolu, işsizlere iş bulmanın yolu, enflasyona kızanlara ucuzluğun yolu, demokrasi âşklarına demokrasinin yolu gibi çeşitli şekillerde sunulmuştur (Manisalı, 1998:6). İşte bu ve buna benzer yaklaşımlar sonucu GB, Türk halkının memuru, işçisi, esnafı, çiftçisi vb. gibi birçok kesimi tarafından bir can simidi olarak görülmüştür.

GB sürecinin bu kadar çok kamuoyunda tartışılmasının nedenlerini;

- 1- Seçim öncesi siyasi partilerin, iktidarı ve muhalefeti ile GB'yi söylemlerinde sıkça kullanmaları ve böylece meydanlarda geniş halk kitleleri tarafından bunun duyulması.
- 2- 1995 öncesi Türkiye'nin birikmiş olan siyasi ve ekonomik sorunlarından kurtuluşunun reçetelerinden birisi olarak GB'nin ileri sürülmesi sonucunda halkın bunu kendi sorunu veya çözümü olarak görmeye başlaması.
- 3- Özel radyo ve TV'lerin sayısının artması ile GB'nin, bu yayın organlarında sıkça tartışılır olması ve böylece daha fazla sayıda kişinin dikkatinin bu yöne çekilmesi.
- 4- Sivil toplum örgütlerinin GB ile ilgili yapmış olduğu değerlendirmelerin seminer, konferans vb. gibi platformlarda daha sık gündeme getirilmesi ve böylece başta kendi üyeleri olmak üzere bütün kamuoyunu bilgilendirme çalışmaları yapmaları şeklinde, sıralamak mümkündür.

Bütün bunlarla birlikte, GB ile Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmış ve Türkiye'nin AB ile ilgili politikalarında Türk kamuoyu, Ankara-Brüksel hattına yeni bir ortak olarak katılmıştır.

GB sonrası yaşanan en önemli gelişmelerden biriside, 1999 yılında Avrupa Konseyi'nin yapmış olduğu Helsinki Zirvesi olup, bu zirve sonunda Türkiye AB'ye resmen tam aday ülke konumuna getirilmiş ve bundan sonrası için önemli bir yol

haritası çizilmiştir (Baydarol, 2000: 332). Zirve sonucunda Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 13 ülke, AB'ye tam aday ülke statüsü kazanmıştır. GB'ye girdiğimizde olduğu gibi bu dönemde de Türkiye'nin, hemen AB'ye girebileceği şeklinde bir hava estirilmiştir (Karluk, 2000: 297).

Helsinki Zirve sonuçları Türkiye-AB ilişkileri açısından oldukça önemlidir. Çünkü Türkiye'nin uzun süren AB macerasında önü biraz daha açılmış ve bundan sonra yapması gerekenler daha da netleşmiştir. Kısaca Türkiye'nin, AB'nin gerçekleştireceği ilk genişlemede önceliği olan 13 ülkeden birisi olduğu tescil edilmiştir. Ancak kamuoyu bu olayı da tam olarak algılayamamış ve bu GB'deki ne tavrına benzer bir takım yanlış yorumlamalar yapmasına neden olmuştur. O günkü yazılı ve görsel basının büyük bir çoğunluğu manşetlerinde ve yorumlarında geçmiş dönemleri hatırlatır bir tutum içine girse de biraz olsun geçmişten ders alırcasına daha temkinli davranmıştır.

Türkiye'nin AB'ye tam aday ülke konumuna getirilmesinin ne anlama geldiği bir çok kişi tarafından tam olarak anlaşılamamış ve maalesef günümüzde de bu durum pek fazla değişmemiştir. Aday ülke statüsü kazanılan gün yaygın olarak "Acaba biz AB'ye üye mi olduk? bu ne zaman oldu?, pek de bir şey yapmamıştık ama, bu ne şekilde gerçekleşti?" gibi yapılan algılamalar ile olay Aziz Nesin'lik bir hale dönüşmüştür. Bunun en önemli nedeni olarak halkın AB konusundaki bilgi eksikliği gösterilebilir.

Helsinki Zirvesi sonrasında taraflar arasındaki ilişkiler, Türkiye-AB ilişkileri tarihinde ilk kez bu denli canlı hale gelmiştir. Türkiye, bu tarihten sonra zamanın çok geçtiğini, ne yapılacaksa bir an önce yapılması ve devletin yeniden yapılanması gerekliliğini iyiden iyiye içine sindirmeye başlamıştır. Zirve sonrasında yaşanan gelişmeler şu şekilde sıralanabilir;

- 1- Avrupa Birliği Komisyonu, "bir yol haritası" olarak tanımlanan, Türkiye'nin tam üyelik stratejisini tek taraflı olarak belirlediği Katılım Ortaklığı Belgesi'ni (KOB) 8 Kasım 2000 tarihinde açıklamıştır.
- 2- Türkiye KOB'e cevap niteliği taşıyan Ulusal Programı (UP) hazırlayıp AB Komisyonu'na sunmuştur.

Her iki belge de kısa ve orta vadeli bazı önceliklerin Türkiye tarafından üstlenilmesini öngörmektedir. Belgelerden KOB AB Komisyonu, UP ise Türkiye tarafından hazırlanmıştır.

- 3- Türkiye'de AB ile ilgili kurumsal yapılanma yeniden şekillenmiş veya kapsamı genişletilmiştir. Bunların bazıları şunlardır:
  - a- Türkiye-AB İlişkilerinin koordinasyonunu sağlamak üzere Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) kurulmuştur.
  - b- Bakanlıklar düzeyinde AB ile ilgili birimlerin yeniden yapılandırılması sağlanmıştır.
  - c- Mevcut AB Bölgesel Bilgi Ağı, 1995 yılında ev sahibi ticaret ve sanayi odaları ile ortak olarak Avrupa Komisyonu tarafından geliştirilmiştir. Bugün bu ağ içinde Türkiye'nin değişik yörelerinde bulunan 11 AB Bilgi Bürosu vardır. Bu bürolar; Adana, Mersin, Diyarbakır, Gaziantep, Bursa, Trabzon, Samsun, Kayseri, Denizli, Antalya ve İzmir'de bulunmaktadır (<http://www.deltur.cec.eu>, 2004).

- d- Üniversitelerin bilgi ihtiyacını karşılamak ve Avrupa bütünleşmesi üzerine akademik araştırma ve öğrenimi teşvik etmek için, Komisyon tarafından ülkedeki farklı üniversitelerde faaliyette bulunan 13 Avrupa Dokümantasyon Merkezi oluşturulmuştur (www.deltur.cec.eu.int, 2004).
- 4- AB üyelik sürecinde, Türk mevzuatının, AB mevzuatına uyumlu hale getirilebilmesi için mevcut yasalarda düzenlemeler ve eklemeler yapılmıştır.

Bütün bu gelişmeler göstermektedir ki, Türkiye’de AB ilişkileri konusunda artık hummalı bir çalışma yapılmaktadır. Ancak diğer 12 aday ülkenin hepsinin en geç 2007 yılında AB’ye tam üye olması, buna karşın Türkiye’nin henüz tam üyelik müzakerelerine dahi başlayamayışı, Türkiye’de moralleri bozmaktadır. Bununla birlikte AB’nin Türkiye’ye karşı, bazen çifte standart uyguladığı günden güne kamuoyunda tartışılmaktadır.

3. Türkiye’de AB İle İlgili Yapılan Bazı Kamuoyu Yoklamaları, Sonuçları ve Bunların Değerlendirilmesi

Türkiye’de kamuoyu yoklamaları gün geçtikçe daha fazla alanda daha fazla kişiler ile yapılmaktadır. Gelişen kitle iletişim araçları ile birçok kişiye ulaşılmakta ve çeşitli konularda onların görüşlerine başvurulmaktadır. Siyasi, ekonomik, sanatsal ve kültürel alanlar gibi birçok alanda bu çalışmalar yapılmaktadır. Dünyada özellikle batı ülkeleri ve ABD’de oldukça yaygın bir şekilde kamuoyu yoklamaları yapılmakta ve sonuçları sürekli olarak yine kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. Türkiye’de de son yıllarda basın kuruluşları, sivil toplum kuruluşları (dernekler, vakıflar, sendikalar, siyasi partiler), devlet kurumları ve kamuoyu yoklaması yapmak için özel olarak kurulmuş şirketler bu çalışmaları yapmaktadır. Ancak anket çalışmalarının daha etkin ve geniş bir alana ulaştırılmasında bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar bürokratik, siyasi, ekonomik, bilgi akışındaki aksaklıklar vb. nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde AB ile ilgili özellikle son yıllarda sıkça kamuoyu çalışmaları yapılmaktadır. Türkiye AB ilişkilerinin seyrine paralel bir biçimde geniş halk kesimlerinin ilgisinin artması bu yöndeki çalışmaları arttırmıştır. İlk yıllarda Türkiye’nin AB ilişkileri yalnız Ankara’dan ele alındığı için, konu halkın pek fazla ilgisini çekmemiştir. Ancak daha sonraları konunun bizzat kendisini ilgilendirdiğini anlayanların sayısındaki artışlar bir anlamda kamuoyu yoklamalarının da artmasına neden olmuştur. “Devlet işlerine karışılmaz,” şeklindeki tutumu takınan halkın artık bu ve buna benzer meselelerde de görüşlerini söyleyebileceği, hatta aktif şekilde katılabileceği gerçeğini ortaya koymuştur.

Türkiye’de AB ile ilgili yapılan kamuoyu yoklamalarının çok azına bu çalışmada yer verilecek ancak çalışmaların genel bir değerlendirmesi yapılacaktır. Bu konuda yapılan bazı kamuoyu yoklamaları ve sonuçları aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- 1- Türkiye’nin Topluluğa 1987 yılında yapmış olduğu tam üyelik müracaatından sonra Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği’nin (TÜSİAD) yaptırdığı bir kamuoyu araştırmasına göre, ankete katılanların %60’ı Türkiye’nin Topluluğa katılmasına taraftar olduğunu, %58,1’inin ise Türkiye’nin Topluluğa hemen üyeliğinden yana olduğunu açıklamıştır (Bozkurt, 2001: 307)
- 2- 16 Nisan 1987 tarihinde Milliyet-DATA Kamuoyu Araştırma Kurumu’nun bir araştırmasına göre halkın büyük bir çoğunluğu Türkiye’nin AB’ye üyeliği lehinde görüş bildirmiştir. 7 ilde 1346 kişi ile yapılan ankete cevap verenlerin

- %61.1 Topluluğa üyeliğe evet cevabını vermiştir. Oysa 1986 yılında Milliyet'in SİAR'la birlikte yaptığı araştırmada evet diyenlerin oranı %51,5'dir. Evet diyenlerin oranındaki artışın nedeni Topluluk lehinde yapılan yayınlar ve Topluluğun kamuoyunda tanınmasının rolü olduğu söylenebilir (Bozkurt, 2001: 307).
- 3- 1989 yılında Tercüman Gazetesi'nin yaptırdığı gençlik araştırmasında "Türkiye'nin AET'ye girmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?" Sorusunu gençlerin %63.95'i üyeliği desteklediğini bildirerek somutlaştırmıştır (Bozkurt, 2001: 309).
  - 4- 2 Şubat 2000 tarihinde Ceza Hukuku, Kriminoloji ve İnsan Hakları Derneği (ÇEKİNHAD) tarafından 5454 kişi üzerinde yapılan anket çalışmalarının sonuçlarına göre kamuoyunun %75 Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesini olumlu karşılamıştır. Aynı ankete katılanların %10 fikri olmadığını, %15 ise olumsuz yönde görüşü olduğunu bildirmiştir (Bozkurt, 2001: 310).
  - 5- A&G Kamuoyu Araştırma Şirketi'nin Aralık 2000 tarihinde yapmış olduğu bir araştırmada, tam üyelik konusunda kamuoyunun sadece %25'i evet cevabını vermiştir. Bu orandaki düşüşün nedeni olarak 2000 yılı sonunda yayınlanan Katılım Ortaklığı Belgesi'nde AB'nin Türkiye'ye yönelik ileri sürdüğü ön koşullar gösterilmektedir. Bu koşulların Türkiye'de AB'ye karşı duygusal bir tepki yarattığı söylenebilir (Bozkurt, 2001: 310-311).
  - 6- Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç.Dr. Hakan Yılmaz'ın "Türkiye'de Avrupa şüpheciliği: Türk halkının AB konusundaki şüpheleri, kaygıları ve korkuları" başlıklı kamuoyu yoklamasında, Türk halkının %75'inin AB üyeliğini istediği sonucu ortaya çıkmıştır (Tercüman Gazetesi, 2003: 14).
  - 7- Erzurum'da Besiciler Birliği tarafından 18 ilçede 3 bin çiftçi üzerinde yapılan ankette, çiftçilerin hiç birisinin Avrupa Birliği ve politikalarını tanımadığı tespit edilmiştir (Erzurum Gazetesi, 2003: 14)
  - 8- EUROBAROMETRE anketine göre, AB'ye aday ülkelerin halklarının genel olarak AB üyeliğini destekleyenlerin oranının %60'lar civarında olduğu tespit edilmiştir. Yine bu anket Türk halkının %71'inin Türkiye'nin AB üyeliğinden faydalanabileceğini ortaya koymuştur (<http://www.europa.eu.int>, 2004).
  - 9- Aday ülkeler çapında yapılan "eurobarometre 2001" kamuoyu araştırması sonuçları oldukça kapsamlıdır. Bu sonuçlar aday ülkeler ve Türkiye'deki kamuoyunun AB hakkındaki düşüncelerini yansıtmaktadır. Bu araştırmanın bazı sonuçları aşağıdaki gibidir (<http://www.foreigntrade.gov.tr>, 2004):
    - a- Türkiye'den ankete katılanların % 59'u AB üyeliğini desteklediğini, % 14'ü karşı olduğunu, % 18'i çekimser olduğunu ifade etmiş, % 9'u ise soruya cevap vermemiştir.
    - b- Aday ülkelerde, oy verme yaşında olup ankete cevap verenler arasında, referandum yapılması halinde, ülkelerinin AB üyeliğini destekleyeceklerini söyleyenlerin oranı % 65, karşı oy vereceğini söyleyenlerin oranı % 18 olmuş, % 8'i oy vermeyeceğini belirtmiş, % 9'u ise cevap vermemiştir. Türkiye'den ankete katılanların % 68'i AB üyeliğini destekleyeceğini, % 20'si olumsuz oy vereceğini, % 4'ü çekimser olduğunu ifade etmiş, % 8'i ise cevap vermemiştir.
    - c- AB'nin imajına ilişkin soruya, Türkiye'den ankete katılanların % 13'ü çok olumlu, % 38'i olumlu, % 17'si olumsuz, % 9'u çok olumsuz, % 16'sı tarafsız, olarak cevaplamış, % 7'si ise cevap vermemiştir.
    - d- Ankete katılan aday ülke vatandaşlarına yöneltilen hangi uluslararası örgütleri tanıdıkları yönündeki bir soruya, katılımcıların % 97'si AB, % 92'si Birleşmiş

- Milletler(BM), % 93'ü Kuzey Atlantik Savunma Paketi(NATO), % 64'ü Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı(AGİT), % 70'i Avrupa Konseyi, % 70'i Uluslararası Adalet Divanı'nı bildiği cevabını vermiş ve AB'nin en çok tanınan uluslararası örgüt durumunda olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye'de de % 95 ile AB'nin en çok tanınan uluslar arası örgüt olduğu anlaşılmıştır.
- e- Aday ülkelerde, ankete katılanların % 59'u en çok güven duydukları uluslararası örgütün, AB ve BM olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'den ise ankete katılanların % 53'ü AB'ye güvendiğini belirtmişlerdir.
- f- Ülkelerinin AB'ne üye olmaya çalıştığından haberdar olup olmadıkları yönündeki bir soruya, aday ülke vatandaşlarının % 89'u haberdar olduğu, % 9'u bilgi sahibi olmadığı cevabını vermiş, % 2'si ise bu soruya cevap vermemiştir. Aday ülkeler arasında, vatandaşlarının üyelik çabasından en az haberdar olan ülke % 82 ile Türkiye'dir. Ankete katılanların % 18'i konudan haberdar olmadığını ifade etmiştir.
- g- Genişleme süreci konusunda bilgi sahibi olup olmadıkları sorusuna ise, aday ülke vatandaşlarının % 2'si çok iyi bilgilendirildiği, % 25'i iyi bilgilendirildiği, % 45'i iyi bilgilendirilmediği, % 24'ü hiç bilgilendirilmediği cevabını vermiş, % 3'ü ise bu soruya cevap vermemiştir. Türkiye'den ankete katılanlardan % 3'ü çok iyi bilgilendirildiği, % 14'ü iyi bilgilendirildiği, % 33'ü iyi bilgilendirilmediği, % 47'si hiç bilgilendirilmediği cevabını vermiş, % 3'ü ise bu soruya cevap vermemiştir.
- h- Ülkelerinin üyelik sürecinin ilerleme hızı hakkındaki değerlendirmelerde, aday ülke vatandaşlarının % 17'si süreçte ilerleme olmadığını, % 4'ü ise olabildiğince hızlı bir ilerleme kaydedildiğini ifade etmiştir. Bu konudaki en olumsuz görüş Türkiye'den ankete katılanlarca ifade edilmiştir. Bunların % 39'u üyelik sürecinde bir ilerleme olmadığını ifade ederken sadece % 4'ü mümkün olduğunca hızlı bir ilerleme kaydedildiğini dile getirmiştir.
- 10-Olumsuz gelişmelere rağmen Türk halkının %56'sı, Türkiye'nin 2008 yılından itibaren AB'ye üye olabileceğini düşünmekte, %19'luk kesimi de 2020 yılından önce Birliğe kabul edilmeyeceği görüşündedir (Karluk, 2002:156–157).

AB konusunda uzaman olan, Can Baydarol'un 'Türkiye özellikle 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nden bugüne kadar yaptığı tartışmalarda, aysbergin üstü olarak nitelenebilecek siyasi kriter tartışması yapmıştır, oysa aysbergin altı, Topluluk müktesebatı adı altında ve 31 konu başlığı içinde yaşamı esastan değiştirecek olan kurallar manzumesini taşımaktadır. Bu çerçevede ne siyasi, ne de sosyal yapımızın herhangi bir hazırlığının olduğu söylenemez. Dolayısı ile müzakerelerle birlikte yeni bir siyasi ve sosyal çalkantıyı beklemek olasıdır.' (<http://www.abhaber.com/canbaydaro>) İfadeleri Türk kamuoyunun önümüzdeki dönemlerde yeniden şekillenmeye başlayacağına işaret etmektedir.

Kamuoyunda son zamanlarda AB ilgili sıkça haberler, haber programlar, tartışmalar, köşe yazıları vb. yayınlar yapılmaktadır. Yazılı ve görsel basında halkın AB ile ilgili görüşleri daha çok sorulmakta ve bunlar kamuoyu araştırma sonuçları olarak yayınlanmaktadır. Bu konuda yapılan kamuoyu araştırmalarının ortak özellikleri şu şekilde sıralanabilmektedir: Sorular; Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasını destekliyor musunuz? Türkiye AB'ye tam üye olmalı mıdır? Türkiye'nin AB'ye tam üye olabileceğine inanıyor musunuz? eğer inanıyorsanız bu ne zaman gerçekleşir? AB'ye üye olmanın Türkiye'ye ne gibi faydaları olabilir? bu sorulara verilen cevaplar ise "evet" veya "hayır" şeklinde kısa ve özlü olmaktadır. Cevapların bu denli kısa olması anket sonuçlarını değerlendirmek açısından oldukça kolay olsa da,

halkın AB ile ilgili düşüncelerini yeterince yansıtmamaktadır. Zaten halkın konu ile ilgili yeterince bilgiye sahip olmaması, verilen cevapların genellikle basının yönlendirmesi ile oluştuğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Yapılan kamuoyu yoklamaları, genellikle yazılı ve görsel basın, bazı sivil toplum örgütleri, kamuoyu araştırma şirketleri ve diğerleri tarafından yapılmaktadır.

Türkiye'nin ve diğer aday ülkelerin AB'ye katılımları yönünde yer yer AB organlarından açıklamalar yapılmaktadır. Birliğin resmi kurumlarından olan Avrupa Parlamentosu'nun (AP) bazı üyelerinin Türkiye'nin Birliğe katılmaması gerektiğine dair bazı açıklamaları basında yer almaktadır. Bu ve buna benzer münferit açıklamalar Türkiye'de birçok insanın kafasını karıştırmakta ve zaten AB hakkında yeterince bilgi sahibi olmayan insanımız yapılan bu tür açıklamaların etkisinde kalmakta ve olumsuz düşüncelere kapılmaktadır. Bu nedenle AB'nin Türkiye hakkındaki düşüncelerinin iyi algılanması gerekmektedir. Birliğin Türkiye ve diğer aday ülkeler hakkında düşüncesini resmi olarak yansıtan kurumu Avrupa Konseyi'dir. Konseyin hazırlamış olduğu İlerleme Raporları, AB'nin aday ülkeler için görüşlerini yansıtan önemli belgelerdendir. Bu raporlar Kopenhag Zirvesi'nden sonra yeşil ışık yakılan genişleme için aday ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarını gösteren ve 1998 yılında Cardiff Zirvesi'nden sonra hazırlanmasına karar verilen raporlardır (Ceyhun ve Leloğlu, 2000: 32).

AB'nin Türkiye'ye bakış açısının doğru algılanabilmesi için Birliğin resmi kurumlarının görüşleri ile bireysel yapılan açıklamaların birbirinden ayırt edilmesi gerekmektedir. Zaman zaman AB üyesi bir ülkenin yetkili ya da yetkisiz bir vatandaşının bireysel görüşleri basınımızda geniş yer almakta ve sanki AB'nin resmi görüşüymüş gibi algılanmaktadır. Yanlış anlamaların önlenmesi için alınması gereken önlemler şunlardır:

- 1- Basının, Türkiye-AB ilişkileri konusunda daha duyarlı ve objektif davranması gerekmektedir.
- 2- AB'nin resmi kurumlarının görüşlerine basında daha çok yer verilmeli ve bu görüşler hakkında açıklamalarda bulunulmalıdır.
- 3- Halkın sürekli bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmalar, okullarda bir ders olarak okutma, basın yoluyla bilgilendirme yoluyla ve seminer, konferans, panel, sanat ve kültürel etkinliklerle yapılmalıdır.
- 4- AB konusunda bilgi sahibi olan kişilerin görüşleri ve düşüncelerine halkın bilgilendirilme aşamasında daha çok yer verilmelidir.
- 5- Başta hükümetler olmak üzere tüm yetkililerin AB ile ilgili çalışmalarına hız vermesi ve bunu basın ve halk ile paylaşması gerekmektedir.

Sadece Türkiye'de AB ile ilgili kamuoyunun değil, aynı zamanda Birlik vatandaşlarının da Türkiye'nin Birliğe katılması ile ilgili görüşleri oldukça önemlidir. Çünkü demokratik ilkelerin etkin olduğu AB'de, vatandaşlarının görüşleri resmi kurumlar yansıtmakta, bu kurumların tutumları ise Türkiye-AB ilişkilerini doğrudan etkilenmektedir. Bu yüzden Türkiye'deki siyasi yapı ve kamuoyu AB vatandaşlarının Türkiye için ne düşündükleri yakından takip etmesi gerekmektedir.

Avrupa'nın Türkleri tarih boyunca bir tehdit unsuru olarak görmesi II. Viyana Kuşatması'na kadar sürmüştür. Avrupa'nın teknolojiye ilerlemesiyle bu görüş ortadan kalmıştır. Ancak bu durum, 1960'lı yıllarda Türk işgücünün başta

F.Almanya olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine gitmesi ile yeniden değişmeye başlamıştır. Günümüzde AB ülkelerinde yaşayan üç milyonu aşkın Türk, Avrupalılar ve özellikle sağ partiler tarafından bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Nitekim EUROPINION kuruluşunun 1995 Ekim ayında yapmış olduğu bir araştırmada AB üyesi ülke halklarının ancak %43'ü Türkiye'nin AB'ye üye olmasına "evet" cevabını vermiştir. AB kamuoyu Türkleri dışlamakla birlikte, diğer aday ülkelere göre en az istedikleri ülke olduğunu da ortaya koymuştur. 1997 yılında yapılan başka bir kamuoyu yoklamasında da Türkiye, Rusya Federasyonu ile 15 AB üyesi vatandaşı tarafından en az desteklenen ülke konumunda olmuştur. Nitekim bu oranlar Türkiye lehinde %32, aleyhinde ise %45 civarında gerçekleşmiştir (Karluk, 1998: 492-493).

Bu araştırmalar göstermektedir ki, AB ülkelerinde yaşayan halkların Türkiye'yi ve Türkleri, tarihten gelen bir tehdit unsuru olarak görme alışkanlıkları devam etmektedir. Ayrıca Türkiye'nin dinsel ve etnik farklılığı da AB vatandaşları arasında bir kaygı yaratmakta buna ilaveten Türkiye'nin ekonomik yapısının AB'nin gerisinde olması da zaten Birliğin bütçe dengelerini bozacağı endişesini doğurmaktadır.

Bu ve buna bağlı nedenlerle "AB Türkiye'yi tam üye yapmaz" şeklinde ki ifadeler Türkiye'de bazı çevrelerce ileri sürülmektedir. Bu tutumun nedenleri ise aşağıdaki gibi sıralanmıştır: (Manisalı, 2000: 231).

- 1- Dev cüsseli ve genç nüfuslu Türkiye AB'yi işgal eder ve bu yükü AB taşıyamaz,
- 2- Türkiye'ye her yıl 8-10 milyar dolar hibe yapma zorunluluğu doğar,
- 3- Nüfusa göre temsil söz konusu olacağından, Türkiye yarın Almanya ile birlikte AB'nin patronu olarak Brüksel'de yönetim koltuğunu işgal eder.

Bu ve benzeri görüşlerin AB için olumsuz olsa da Türkiye için ileride olumlu bir durum yaratacağı söylenebilir (Şen, 1999: 6)

Yukarıda belirtilen kaygıların AB içinde de sürekli olarak tartışıldığı bilinen bir gerçektir. Bu fikirler kamuoyunu da büyük ölçüde yönlendirmektedir.

Sonuç

Türkiye-AB ilişkileri 1964 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile başlamış olup günümüze kadar çeşitli aşamalardan geçmiştir. Üç dönemde AB'ye katılımı öngörülen Türkiye'nin, şimdilerde tam üyelik müzakerelerine başlamak için yoğun diplomasi atakları yaptığı gözlenmektedir.

Kamuoyunda, ilişkilerin seyrine paralel olarak belirli bir tutum sergilenmiş ancak halkın yeterli bilgilendirilmemesi nedeniyle bu tutum genellikle duygusal bir yaklaşım içinde olmuştur.

Türkiye-AB ilişkilerinin ilk dönemlerinde, kamuoyunun temsilcisi olarak sayılabilecek bazı gazete ve dergilerde konu, Türkiye'nin Yunanistan'a karşı kazanmış olduğu bir zafer ve Türkiye'ye yapılacak mali yardımlar ile özdeşleştirilmiştir. Bu dönemde kamuoyu genellikle hükümeti destekler nitelikte bir tavır takınmıştır. Kamuoyunun bu tutumu daha sonraki dönemlerde pek fazla değişmemiş, ancak dünyada ve Türkiye'deki siyasi ve ekonomik gelişmelere paralel olarak AB ile ilgili bazı karşıt görüşlerde iyice belirginleşmiştir. Bu dönemlerde halkın büyük bir kesimi yetersiz bilgilendirildiği veya hiç bilgilendirilemediği için

konuya yabancı kalmış ve kamuoyunun sesi yalnız birkaç yazılı basından oluşmuştur.

1980'lerden sonra Türkiye'de siyasi ve ekonomik yapının değişmesi, kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve sivil toplum örgütlerinde faaliyetleri ile, AB konusu Türk kamuoyunda kendisini iyice hissettirmeye başlamıştır. 1987 yılında Türkiye'nin Topluluğa tam üyelik müracaatında bulunması, kamuoyunda gerek bilgi eksikliği gerekse diğer siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı çoğunlukla yanlış algılanmış ve Türkiye'nin tam üye olması ile özdeşleştirilmiştir. Ancak Topluluktan alınan olumsuz cevap karşısında, halkın AB'den beklentileri azalmaya başlamıştır.

1995 yılında imzalanan GB, gerek Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde gerekse kamuoyunun konu ile ilgili tutumunda değişim için önemli bir başlangıç olmuştur. GB öncesinde öylesine bir hava estirilmiştir ki, sanki Türkiye AB'ye tam üye olmuş, Avrupa'dan para akacak, isteyen istediği ülkeye gidecek gibi halkta bazı beklentiler oluşmuştur. Estirilen bu hava 1987 yılı öncesine benzese de, GB öncesinin seçim dönemi olması, AB konusunun siyasi parti propagandalarına taşınmasına, böylece meydanlara inmesine yol açmıştır. Ancak daha sonraki gelişmelerde Türk halkının AB'den beklentileri kırılmış, hatta AB'ye karşı tepkiler oluşmuştur. Kafası iyice karışmış olan kamuoyu, bu yıllarda AB'yi sorgulama yoluna gitmiş ve kendisini AB konusunda bilgilendirme çalışmalarına başlamıştır. Hemen her gün AB konusu gazete manşetlerine taşınmış, birçok sivil toplum örgütü konferans, seminer vb faaliyetlerde bulunmuş, üniversitelerde akademik çalışmalar daha yoğunlaşmıştır. GB ve sonraki dönemde, Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde yeni ve en etkili güç olan kamuoyunun hükümetleri yönlendirmedeki etkinliği artmıştır.

1999 yılında AB'nin Helsinki'de yapmış olduğu Zirve toplantısında, Türkiye'nin diğer on iki aday ülke ile birlikte AB'ye tam aday ülke konumuna getirilmesi, kamuoyunun yeniden hareketlenmesine neden olmuştur. Gazete manşetleri büyük puntolarla AB'ye ayrılmış, ancak önceki dönemlerden farklı olarak daha temkinli bir tutum sergilenmiştir. Gelişen kitle iletişim araçları ile Türkiye'nin her köşesine AB ile ilgili haberler, yorumlar ulaşmaya başlamıştır.

Son yıllarda Türkiye'de AB'ye katılmak için gerçekten yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Başta Anayasa değişiklikleri olmak üzere birçok reformlar yapılarak sistemin AB'ye uyumlu hale getirilmesine çalışılmaktadır. Bu gelişmelere paralel olarak gerek basın, gerek üniversiteler, gerekse sivil toplum örgütleri AB konusunda birçok çalışmalar yapmakta ve bunları kamuoyu ile paylaşmaktadır.

Bütün bu gelişmeler karşısında halkın sık sık görüşüne başvurulmakta ve tepkisi ölçülmeye çalışılmaktadır. Son yıllarda onlarca anket çalışmasının yapılması bunu doğrular nitelikte olup bu çalışmalar genellikle yazılı ve görsel basın yoluyla yapılmaktadır. Halkın yeterli bilgi düzeyine sahip olmaması nedeniyle anketlerde sorulan sorular genellikle çok kısa ve öz olmaktadır. Yoğunlaşan soruların başında, "Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyor musunuz? Türkiye AB'ye tam üye olabilecek mi?", olursa bunun Türkiye'ye ne gibi faydası olur? Gibi sorular gelmektedir. Bu sorulara verilen cevaplarda halkın büyük çoğunluğunun Türkiye'nin AB üyeliğini desteklediği, ancak Türkiye'nin AB'ye kısa vadede tam üye olabileceği yönünde beklentilerin az olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Demokrasi ve insan hakları konusu en çok AB ile özdeşleştirilen ve umutlanılan konuların başında gelmektedir. Ancak Türkiye'nin üniter devlet yapısı ve milli kimlik

unsurlarının zedeleneyeceği endişesi Türk kamuoyunda sıkça ifade edilen unsurların başında gelmektedir. Bu duruma AB'nin bazı konularda Türkiye'ye karşı takınmış olduğu çifte standart ve halkın bilgi eksikliğinin etkili olduğu söylenebilir.

Türkiye gündemi Ekim 2005'te başlayan tam üyelik müzakere süreçleri için tarama süreci ile yeniden yapılanmaya başlamıştır. Gelecekte AB'nin ve Türkiye'nin ilişkilere bakışı bu müzakerelerin yürütülmesindeki süreçten çok fazla etkilenecektir.

Referanslar

- ANDAÇ, F. (2004). *Hukukun temel kavramları*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- AYYILDIZ, T., AÇIKEL, S., KESKİN, A., ATSAN, T. (1997). *Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri*. Erzurum, Atatürk Üniversitesi
- BAYDAROL, C. (2000). Tam üyelik sürecinde topluluk müktesebatına (Acquis Communautaire) uyum. *Yeni Türkiye (Avrupa Birliği özel sayı)*, yıl: 6, sayı: 35. 310-338.ss.
- BOZKURT, V. (2001). *Avrupa Birliği ve Türkiye : siyasi kurumlar, çıkar grupları, kamuoyu, ortaklık belgeleri*. Bursa, Vipaş A.Ş.
- CEYHUN, O., LELOĞLU, O. (2000). *Avrupa Birliği yolunda Türkiye için Brüksel el kitabı*. İstanbul, Aksoy yayıncılık.
- ÇADIRCI, H. (1995). Gümrük Birliği ve Türkiye'ye etkileri. *Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi*, sayı: 101., 6-8 ss..
- GÜREŞCİ, E. (2005). AB'nin Türk Tarımı'na Bakışı. *IV. GAP Tarım Kongresi*. 21-23 Eylül 2005. 2. Cilt. Sayfa: 1416. Ş.Urfa.
- Çiftçiler AB'ye ilgisiz (2003). *Erzurum gazetesi*, 15 Aralık, 7 s.
- <http://www.abhaber.com/canbaydaro> (2005)
- <http://www.deltur.cec.eu.int/b-agi.html>, (2004)
- http://www.euroa.eu.int/comm/public_opinion, (2004)
- <http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/eurobarometre.htm>, (2004)
- <http://medya.haber7.com/haber>
- Halkın %75'i AB üyeliğini istiyor (2003). *Tercüman gazetesi*, 24 Aralık, 14 s.
- KARLUK, R. (1998). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. İstanbul, Beta yayınları.
- . (2000). Helsinki'den sonra tünelin ucu göründü mü?. *Yeni Türkiye (Avrupa Birliği özel sayı)*, yıl: 6., sayı: 35, 297-308.ss..
- KARLUK, R., TONUS, Ö. (2002). *Avrupa Birliği kapısında Türkiye*. Ankara, Turhan Kitabevi.
- KILINÇ, U. (2000). Avrupa Birliği'ne neden evet. *Yeni Türkiye (Avrupa Birliği özel sayı)*, yıl: 6., sayı: 3., 214-236.ss..
- MANİSALI, E. (1998). *Türkiye Avrupa ilişkileri*. 2.bs., İstanbul, Çağdaş yayınları.
- . (2000) Türkiye-AB ilişkilerinde oynanan oyun. *Yeni Türkiye (Avrupa Birliği özel sayı)*, yıl: 6., sayı: 35, 212-214.ss.
- ŞEN, F. (1999). AB üyeliğinin getirecekleri. *Milliyet Helsinki Zirvesi Özel Eki*. 10 Aralık, 6. s.
- ÜLGER, İ.K. (2003). *Avrupa Birliği'nin ABC'si*. Yenilenmiş 2.bs., Ankara, Sinemis Yayınları.